

DE OPKOMST VAN DE STRAFSTAAT

Neoliberalisering of een nieuwe politieke cultuur?

Dat in westerse landen steeds meer mensen in de gevangenis lijken te zitten, is volgens een invloedrijke theorie het gevolg van economische neoliberalisering. In dit artikel formuleren we een alternatieve verklaring, gebaseerd op de opkomst van een nieuwe politieke cultuur. Na een analyse van de vermeende groei van gevangenispopulaties toetsen we de houdbaarheid van beide theorieën.

Groeiende gevangenispopulaties?

In westerse samenlevingen lijkt sprake te zijn van groeiende gevangenispopulaties. Hierdoor is er in de hedendaagse sociale wetenschappen grote belangstelling ontstaan voor het strafklimaat in deze samenlevingen. Een van de prominentere theoretici op dit gebied is Loïc Wacquant, die in publicaties als *Prisons of Poverty* (2002 [1999]) en *Straf de armen* (2006) een omvattende materialistische verklaring voor de oorzaak van deze groei ontwikkelt. Over de reikwijdte van zijn theorie is hij echter niet geheel duidelijk.

Enerzijds stelt hij dat ‘the signal fact of the end of the century is without doubt the tremendous inflation of prison populations *in all advanced societies*’ (2001: 404, cursivering toegevoegd), anderzijds stelt hij dat Europa op dit vlak verschilt van de Verenigde Staten: ‘in Europe, the dice is not yet cast, far from it. (...) carceral inflation is not inevitable’ (2001: 409, vgl. 1999: 216). In een recente publicatie spreekt hij zich hieromtrent eenduidiger uit: zijn theorie geldt voor de Verenigde Staten van de afgelopen dertig jaar en voor het West-Europa van de afgelopen vijftien jaar (Wacquant 2006: 15). Omdat echter onduidelijk blijft over welke landen het precies gaat, trachten we dit allereerst inzichtelijk te maken. Hiertoe toetsen we hypothese 1, die luidt: *Het aandeel gevangenen is toegenomen in westerse landen.*

Indien de grootte van de gevangenispopulatie varieert tussen landen en perioden, vraagt dit om een verklaring. De meest voor de hand liggende, het criminaliteitsniveau, blijkt niet houdbaar aangezien de vermeende toename in gevangenispopulaties heeft plaatsgevonden in een periode die wordt gekenmerkt door stabiele of zelfs afnemende criminaliteit (Garland 2001:

106; Hudson 2002: 251; Wacquant 2006: 14). Daarnaast blijkt er geen duidelijk verband te zijn tussen criminaliteit en de omvang van gevangenispopulaties (Garland 2001: 208; Von Hofer 2003; Wilkins en Pease 1987; vgl. Cavedino en Dignan 2006: 447).

De verklaring voor de vermeende groei van gevangenispopulaties wordt door Wacquant dan ook in een andere richting gezocht. Hij ontwikkelt een neomarxistisch vertoog dat hieronder uiteengezet wordt. Een alternatief voor deze economisch deterministische verklaring, de opkomst van een zogenaamde 'nieuwe politieke cultuur', wordt daaronder behandeld.

Hoe kan de vermeende groei van gevangenispopulaties worden verklaard?

Economische neoliberalisering

Volgens Wacquant groeien gevangenispopulaties 'due to the increasingly frequent, indeed routine, use of imprisonment as an instrument for managing social insecurity' (2001: 404). Deze sociale onzekerheid wordt volgens hem veroorzaakt door de overgang van een 'keynesiaanse' naar een 'darwiniaanse' staat (Wacquant 2001, 2006). De keynesiaanse staat was gebaseerd op het solidariteitsprincipe en kende een sterke overheidsinterventie in de economie. De darwiniaanse staat wordt daarentegen juist gekarakteriseerd door terugtrekking op economisch gebied, en 'makes a fetish of *competition* and celebrates individual responsibility (whose counterpart is collective irresponsibility)' (Wacquant 2001: 405, cursivering in origineel; vgl. 2006: 28-9).

In het kort wordt gesteld dat een minder omvattend en genereus socialezekerheidsstelsel in westerse samenlevingen een belangrijke oorzaak is van groeiende gevangenispopulaties (zie ook: Wacquant 1999: 215). Deze rede-nertrant wordt ook door andere auteurs gehanteerd (Hudson 2002; zie bijvoorbeeld Beckett en Western 2001; Cavedino en Dignan 2006; Downes en Hansen 2006) en wordt door Greenberg puntig verwoord als: 'locking people up or giving them money might be considered alternative ways of handling marginal, poor populations' (2001: 81).

In het vertoog van Wacquant is een minder omvattend en genereus socialezekerheidsstelsel echter slechts één aspect dat de opkomst van de darwiniaanse staat kenmerkt. Deze behelst volgens hem meer, en omvat ook een 'snel veranderende loonarbeid (verschuiving naar de dienstensector en polarisatie van banen, flexibilisering en intensivering van de arbeid, geïndividualiseerde arbeidscontracten, onderbreking en versnippering van loopbanen)' (2006: 28). Deze economische ontwikkelingen, door Wacquant kort samengevat als 'the generalization of precarious employment' (1999: 215), worden ook als oorzaak beschouwd van een toenemende sociale onzekerheid.

Al deze met elkaar samenhangende ontwikkelingen worden volgens Wacquant gelegitimeerd door een neoliberal discours, met als belangrijkste kenmerken het concurrentiefetisjisme en de benadrukking van collectieve onverantwoordelijkheid voor het welzijn van de ander die kenmerkend zijn voor de darwiniaanse staat. In dit discours wordt het individu volledig zelf verantwoordelijk gehouden voor zijn of haar handelingen en de positie waarin hij of zij verkeert (Wacquant 2006: 26-35).

Volgens Wacquant heeft de combinatie van een minder omvattend en genereus socialezekerheidsstelsel, een toename van onzekere, flexibele arbeidscontracten en een neoliberal discours een arbeidssurplus tot gevolg dat verantwoordelijk wordt gehouden voor straat- en overlevingscriminaliteit en daarom wordt gecriminaliseerd. De keynesiaanse verzorgingsstaat die was gebaseerd op solidariteit met en insluiting van economisch zwakkeren verandert aldus in een darwiniaanse 'strafstaat' stoelend op het idee van concurrentie. Deze strafstaat controleert of beheerst de sociaal zwakkeren door middel van opsluiting – een proces dat Wacquant betitelt als 'het straffen van de armen' (2006) of 'het beheersen en controleren van de armen door strafbaarstelling' (Wacquant 2002 [1999]).

Zijn economische verklaring voor de opkomst van de door hem gesignaleerde strafstaat is door Wacquant zelf nooit getoetst, maar slechts geïllustreerd. Hij toont dat de gevangenispopulatie in de Verenigde Staten in de afgelopen decennia explosief is gestegen en schetst de daarmee gepaard gaande toenemende kosten van het strafapparaat. Dit brengt hij vervolgens in verband met de opkomst van een minder omvattend en genereus socialezekerheidsstelsel (Wacquant 2005, 2006), maar een echte toetsing blijft uit.

Anderen hebben één propositie van Wacquants meeromvattende theorie wel getoetst. Deze studies onderzochten het verband tussen de uitgaven aan de verzorgingsstaat en de omvang van gevangenispopulaties. Cavedino en Dignan vonden weliswaar geen verband in een onderzoek naar twaalf OECD-landen (2006), maar Downes en Hansen wel in een onderzoek naar negentien van deze landen (2006), net als Beckett en Western (deels) in een studie naar dit verband in de Verenigde Staten (2001). Hierbij moet worden aangetekend dat alleen de studie van Downes en Hansen (2006) een serieuze toetsing is, aangezien zij *longitudinale* data hebben gebruikt en daardoor ook werkelijk aannemelijk konden maken dat *afnemende* uitgaven aan sociale uitkeringen van invloed zijn op de grootte van gevangenispopulaties in westerse samenlevingen. Desondanks stellen zij dat vervolgonderzoek nodig is, omdat zij slechts onderzoek hebben gedaan naar een bivariaat verband en niet meer dan twee punten in de tijd hebben gemeten. Wij benadrukken daarnaast dat de theorie van Wacquant over de opkomst van de strafstaat meer omvat dan dalende uitgaven aan verzorgingsstaatarrangementen: een toename van onzekere, flexibele arbeidscontracten en een economisch neoliberal discours worden evenzeer van belang geacht.

In dit artikel beogen we daarom de veelomvattende theorie van Wacquant zo volledig mogelijk te toetsen aan de hand van de volgende hypothesen: *Afnemende generositeit van en dalende uitgaven aan het sociale zekerheidsstelsel leiden tot groeiende gevangenispopulaties* (hypothese 2); *Flexibilisering van arbeid leidt tot groeiende gevangenispopulaties* (hypothese 3) en *Toenemende steun voor economisch neoliberal beleid leidt tot groeiende gevangenispopulaties* (hypothese 4).

De opkomst van een nieuwe politieke cultuur

Er bestaat een alternatieve verklaring voor de groei van gevangenispopulaties in westerse landen die primair geen economische, maar een culturele logica kent. Deze theorie is gestoeld op het idee dat er een nieuwe politieke cultuur omtrent culturele vraagstukken rond nationale eenheid en identiteit is opgekomen en dat deze de oorzaak is van de door Wacquant gesignaleerde strafstaat.

Zoals bekend werd de tegencultuur van de jaren zestig en zeventig van de twintigste eeuw gedreven door hoogopgeleide jongeren uit de middenklasse die protesteerden tegen een gebureaucratiseerde, technocratische kapitalistische samenleving – ofwel ‘het systeem’. Dit systeem werd gezien als een dwingend regime dat individuele vrijheid beknot en individuele zelfontplooiing remt (vgl. Roszak 1969; Zijderveld 1970). Het belang van individuele zelfbeschikking wordt sindsdien door steeds bredere lagen van de bevolking onderschreven – een ontwikkeling die door Inglehart (1977) is betiteld als ‘stille revolutie’. Kortweg kan worden gesteld dat sinds de jaren zeventig van de twintigste eeuw een nieuwe politieke cultuur is opgekomen waarmee vraagstukken rond individuele zelfbeschikking steeds dominantier zijn geworden in de politiek en klassieke vraagstukken rond economische herverdeling naar de achtergrond zijn gedrongen (Dalton et al. 1984; Rempel en Clark 1997; Clark 1998, 2001; Hechter 2004; Achterberg 2006; Houtman et al. 2008).

Sinds de jaren tachtig is echter een rechtse culturele politieke beweging in opkomst die voornamelijk wordt gedreven door een diepe afkeer van de links-libertaire culturele politiek die uit de tegencultuur is ontsproten.¹ In de Verenigde Staten kreeg nieuw-christelijk rechts voet aan de grond ten tijde van het presidentschap van Ronald Reagan en is het sindsdien sterk aanwezig in het politieke domein met het pathologiseren van moreel relativisme en individualisme. In deze nieuw-rechtse kringen zijn volgens Thomas Frank de tegencultuur en de jaren zestig synoniem geworden voor ‘a ten-year fall from grace, the loss of a golden age of consensus, the end of an edenic epoch of shared values and safe centrism’ (1998: 1) en is ‘sixties- and hippie-bashing (...) a trump card only slightly less effective than red-baiting was in earlier times’ (1998: 3).

Ook in de meeste Europese landen zijn nieuw-rechtse bewegingen opgekomen sinds de jaren tachtig. Gelijk hun nieuw-linkse tegenhangers houden

deze partijen zich voornamelijk bezig met culturele vraagstukken – echter met een rechts-autoritaire in plaats van een links-libertaire insteek – en zijn zij in het politieke domein steeds belangrijker geworden.² Dit proces is door Ignazi (1992, 2003) met een knipoog als ‘stille contrarevolutie’ bestempeld, waarmee hij Inglehart bekritiseerde omdat die slechts oog had voor – en nieuwe culturele politiek daardoor gelijkstelde met – links-libertaire bewegingen (vgl. Veugelers 2000). Het is hierbij belangrijk om te benadrukken dat de grotere rol van nieuw-rechtse partijen slechts een klein deel van de toename in rechts-autoritaire politiek behelst: vele ‘middenpartijen’ met een rechtse signatuur zijn tevens in deze richting opgeschoven (Achterberg 2006a).

De op rechts-autoritaire leest geschoeide partijen in westerse landen delen niet alleen een streven naar nationale eenheid en afnemende immigratie, minder ruimte voor niet-nationale etnische of culturele identiteiten en een herbevestiging van het belang van traditionele morele waarden, maar beogen ook een ordelijker natie te scheppen middels een meer omvattend en repressief strafapparaat (Achterberg 2006b; Ignazi 1992, 2003; Veugelers 2000). Dit wijst erop dat een groeiende gevangenispopulatie niet zozeer het gevolg is van economische neoliberalisering, zoals Wacquant oppert, maar van een toenemende rechts-autoritaire roep om een meer ordelijke natie. Deze veronderstelling toetsen we met hypothese 5: *De grootste gevangenispopulaties worden gevonden in landen en perioden waarin rechts-autoritaire politiek het meest saillant is.*

Waar de historisch-materialistische logica van Wacquant impliceert dat de opkomst van rechts-autoritaire politiek een economische oorzaak kent (zie 2006: voorwoord en hoofdstuk 1), suggereert de in deze paragraaf uiteengezette alternatieve theorie dat deze primair een cultureel fenomeen is. Om deze suggestie te staven, testen we hypothese 6: *Steun voor rechts-autoritaire politiek kan niet worden verklaard door een minder omvattend en genereus sociale zekerheidsstelsel, flexibilisering van arbeid of steun voor economische neoliberale politiek.*

Data en operationalisering

Aangezien er geen dataset voorhanden is waarin alle benodigde variabelen zijn opgenomen, hebben we uit verschillende bronnen zelf een dataset moeten samenstellen die zo veel mogelijk landen en een zo lang mogelijke periode beslaat. Omdat de gebruikte bronnen niet volledig overlappen voor wat betreft het aantal landen en perioden, is onze analyse beperkt tot zestien westerse landen (zie tabel 1) en een tijdsspanne van tien jaar (1992-2001). Deze periode valt grotendeels samen met die waarover Wacquant theoretiseert: in zijn meest recente publicatie over het onderhavige onderwerp stelt hij dat zijn theorie geldt voor het Europa van de afgelopen vijftien jaar en voor de vs

van de afgelopen dertig jaar (2006: 15). We zullen nu ingaan op de gebruikte databronnen en onze operationalisering.

Het *aandeel gevangenen* is voor elk land gemeten als het aantal gevangenen per 100.000 inwoners.³ Deze gegevens zijn voor 1992, 1995, 1998 en 2001 beschikbaar op de website van het International Centre for Prison Studies (www.prisonstudies.org).⁴

Omvang uitkeringsstelsel betreft het percentage van het bruto nationaal product dat wordt uitgegeven aan sociale uitkeringen per land. Deze gegevens zijn verkrijgbaar op de website van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) (www.oecd.org).

Generositeit uitkeringsstelsel wordt gemeten met de zogenaamde generositeitindex die is ontwikkeld door Scruggs (2004). Deze index wordt vaak gebruikt in comparatief onderzoek naar verzorgingsstaten (zie bijvoorbeeld Brooks en Manza 2006). Hij indexeert de aanspraken die een individu kan maken op een uitkering, waarbij een hogere score een sterkere compensatie voor inkomensverlies door werkloosheid, arbeidsongeschiktheid of ouderdom aangeeft.

Flexibele arbeid is het percentage tijdelijke werkgelegenheid van de totale werkgelegenheid. Ook deze gegevens zijn verkrijgbaar op de OESO-website.

De indicator voor *steun voor neoliberal beleid* is gemaakt met behulp van de 'party manifesto data' van Budge et al. (2001). Zij hebben alle partijprogramma's tussen 1945 en 2004 van de grootste partijen in de landen van deze studie gekwantificeerd. Elke (quasi-)zin in een programma is gehercodeerd naar een van 56 beleidsprioriteiten. Vervolgens is het aantal zinnen per beleidsprioriteit opgeteld en uitgedrukt als het percentage zinnen in het totale document. Hierdoor geeft de score op een beleidsprioriteit aan hoeveel ruimte zij in het partijprogramma beslaat. De schaal *steun voor economisch neoliberal beleid* is gemaakt door de ruimte die vier beleidsprioriteiten omtrent steun voor 'traditioneel' links beleid aangaande uitbreiding van de verzorgingsstaat en staatsinmenging in de economie innemen ('controlled economy', 'economic planning', 'nationalisation' en 'welfare state expansion') af te trekken van de ruimte die vier beleidsprioriteiten omtrent steun voor economisch neoliberal beleid voor de afbouw van de verzorgingsstaat en vrij ondernemerschap innemen ('free enterprise', 'economic incentives', 'economic orthodoxy' en 'welfare state limitation'). Teneinde de algemene steun voor neoliberal beleid in elke land-jaarcombinatie te meten, is het gemiddelde van alle partijen tezamen uitgerekend, waarbij politieke partijen zijn gewogen naar hun aandeel stemmers (vgl. Achterberg 2006a). Een hogere score op deze schaal staat voor meer steun aan economisch neoliberal beleid in een land-jaarcombinatie.

Steun voor nieuw-rechts beleid is op een soortgelijke manier gemeten als *steun voor economisch neoliberal beleid*. De ruimte die drie beleidsprioriteiten omtrent steun voor links beleid beslaan, zoals het faciliteren van cultu-

rele diversiteit en verwerping van moreel traditionalisme ('national way of life negative', 'traditional morality negative' en 'underprivileged minority groups'), is hierbij afgetrokken van twee beleidsprioriteiten omtrent steun aan rechts beleid ter versterking van morele orde ('national way of life positive' en 'traditional morality positive') (vgl. Achterberg 2006a). Zie bijlage A voor een uitgebreidere beschrijving van de items.

Resultaten

Allereerst toetsen we hypothese 1 aangaande het toenemend aandeel gevangenen in westerse landen. Tabel 1 toont zowel de trends voor elk land apart als de trend voor deze landen totaal.

Tabel 1 Trends in het aandeel gevangenen tussen 1992-2001 (Pearsons r)

<i>Land</i>	<i>Trend</i>	<i>N</i>
Australië	0,99**	4
België	0,99**	4
Canada	-0,54	4
Denemarken	-0,90~	4
Duitsland	0,97*	4
Finland	-0,56	4
Frankrijk	-0,58	4
Groot-Brittannië	0,95*	4
Ierland	0,69*	3
Italië	0,27	4
Nederland	0,99***	4
Noorwegen	0,38	4
Oostenrijk	0,09	4
Verenigde Staten	0,96*	4
Zweden	0,38	4
Zwitserland	-0,42	4
Totale trend #	0,01	63

~ $p < 0,10$; * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$ (enkelzijdige toetsing)

Gecontroleerd voor verschillen in het gemiddelde per land is dit verband even sterk en niet significant.

Het blijkt dat niet elk land een groeiende gevangenispopulatie kent in de onderzochte periode en dat er geen algemene trend bestaat voor het westen. Alleen in Denemarken is sprake van een significante daling, in 7 van de 16 landen heeft een stijging plaatsgevonden. Dit betreft niet alleen de vs – die

veelbesproken zijn op dit punt –, maar ook Australië en Europese landen als Duitsland en Nederland. Wacquant heeft dus gedeeltelijk gelijk: hoewel er geen algemene toename is van het aandeel gevangenen in het westen, is dit in diverse landen wel het geval.

De vraag is of deze variatie in het aantal gevangenen kan worden verklaard door Wacquants theorie over economische neoliberalisering. De hypothesen die we van deze theorie hebben afgeleid, toetsen we met een multi-level-analyse (zie tabel 2). Het nulmodel toont dat er in de gebruikte data inderdaad sprake is van een multi-levelstructuur: 62 procent van de variantie bevindt zich op landniveau en 38 procent op jaarniveau.⁵

Tabel 2 De verklaring van het aandeel gevangenen in 16 westerse landen (1992-2001), ML multi-level-analyse

<i>Onafhankelijke variabelen</i>	<i>Model 0\$</i>	<i>Model 1</i>	<i>Model 2</i>	<i>Model 3</i>	<i>Beta's#</i>
Constant	0,03 n.s.	-0,01 n.s.	0,03 n.s.	-0,01 n.s.	--
Omvang uitkeringsstelsel	-	-0,05 n.s.	-0,10 n.s.	-0,10 n.s.	-0,23 n.s.
Generositeit uitkeringsstelsel	-	0,01 n.s.	-0,01 n.s.	-0,04 n.s.	-0,16 n.s.
Flexibele arbeid	-	-0,05 n.s.	0,00 n.s.	0,00 n.s.	0,09 n.s.
Steun voor liberaal beleid	-	-	0,06 n.s.	0,08 n.s.	0,08 n.s.
Steun voor nieuw-rechts beleid	-	-	-	0,10**	0,44***
R ² landniveau	0	0,02	0,08	0,18	-
R ² jaarniveau	0	0	0	0,33	-
R ²	-	-	-	-	0,43
-2ll	33,25	32,54	30,75	24,01	
Δdf	0	3	1	1	
N	63	63	63	63	63

* p<0,05; **p<0,01; n.s. niet significant (tweezijdige toetsing)

\$ Variantie op landniveau = 0,74, variantie op jaarniveau = 0,46

OLS multiple-regressieanalyse

In model 1 hebben we Wacquants concrete aspecten van economische neoliberalisering ingebracht voor de toetsing van hypothese 2 en 3. Het betreft twee indicatoren voor de aanscherping van sociale uitkeringen en één voor flexibilisering van arbeid. Volgens hypothese 2 leidt een minder omvattend en minder genereus socialezekerheidsstelsel tot een hoger aandeel gevangenen, volgens hypothese 3 leidt flexibilisering hiertoe. Geen enkele indicator heeft echter een significant effect, en er is geen sprake van verklaarde variantie op jaarniveau. Dit betekent dat de *aanscherping* van sociale uitkeringen noch flexibilisering van arbeid invloed heeft op het aandeel gevangenen in een land. Hypothese 2 en 3 worden hiermee verworpen.

Voor de toetsing van hypothese 4 is de indicator voor een economisch neoliberal discours ingebracht in model 2. Volgens Wacquants theorie leidt steun voor economisch liberaal beleid namelijk tot een hoger aandeel gevangenen. De ingebrachte variabele heeft echter ook geen significant effect op het aandeel gevangenen en leidt tot geen enkele verklaarde variantie op jaarniveau, waarmee ook hypothese 4 wordt verworpen. Dat geen van de indicatoren voor economische neoliberalisering invloed heeft op het aantal gevangenen duidt erop dat de materialistische verklaring van Wacquant niet houdbaar is.

Het is opvallend dat geen enkele indicator voor economische neoliberalisering een toename aangeeft in de tien jaar (1992-2001) die we hier onderzoeken. In deze periode zijn de uitgaven aan sociale uitkeringen niet gedaald (Pearsons $r = -0,08$, $p = 0,54$, $N = 63$), laat staan dat zij minder genereus zijn geworden (Pearsons $r = -0,06$, $p = 0,64$, $N = 63$). Daarnaast zijn flexibele arbeid (Pearsons $r = 0,09$, $p = 0,48$, $N = 63$) en de steun voor economisch liberaal beleid niet toegenomen (Pearsons $r = 0,21$, $p = 0,11$, $N = 63$). Deze bevindingen staan in schril contrast met de breed gedeelde opvatting dat er een proces van economische neoliberalisering heeft plaatsgevonden (e.g. Korpi 2003), maar komen overeen met de bevindingen van Pierson (1991: 171) en Van Oorschot (2006) dat de uitgaven aan sociale uitkeringen niet gedaald zijn in verschillende westerse landen – deze zijn soms zelfs licht gestegen in deze periode (vgl. Brooks en Manza 2006). Kort samengevat is het waarschijnlijk dat economische neoliberalisering de toename in gevangenispopulaties niet kan verklaren, omdat een dergelijk proces niet heeft plaatsgevonden. De steun voor nieuw-rechts beleid is daarentegen wel gestegen tussen 1992 en 2001 (Pearsons $r = 0,29$, $p = 0,02$, $N = 63$), hetgeen een eerste aanwijzing is dat zij de groeiende gevangenispopulaties wel kan verklaren.

Om te onderzoeken of dit daadwerkelijk het geval is, hebben we de indicator voor steun aan nieuw-rechts beleid ingebracht in model 3. In tegenstelling tot model 1 en 2 blijkt dit model wel een significante verbetering ten opzichte van het voorgaande.⁶ In overeenstemming met hypothese 5 heeft deze variabele een positief effect op het aantal gevangenen: de grootste gevangenispopulaties worden inderdaad gevonden in landen en perioden waarin nieuw-rechtse politiek het meest prominent aanwezig is. En conform het idee van de *opkomst* van een nieuwe politieke cultuur wordt dit met name verklaard door verschillen in de tijd: 33 procent van de variantie bevindt zich op jaarniveau, tegen 18 procent op landniveau. Vanwege het atypische karakter van de data – het aantal jaren per land is erg beperkt – hebben we deze analyse herhaald met een OLS multi-pele-regressieanalyse. Zoals de laatste kolom van tabel toont, leidt dit tot dezelfde onderzoeksbevindingen.

De grootte van gevangenispopulaties kan worden verklaard door een nieuw-rechtse politieke cultuur, terwijl onze indicatoren voor economische neoliberalisering geen enkel effect hebben. Het blijft echter de vraag of deze

culturele ontwikkeling samenhangt met economische processen, zoals Wacquant suggereert. Bestaat er een positief verband tussen de steun voor nieuw-rechtse politiek en een minder omvattend en genereus sociale zekerheidsstelsel, flexibilisering van arbeid en steun voor economisch neoliberal beleid (hypothese 6)? Zoals in tabel 3 te zien is, is dit niet het geval. In lijn met onze verwachting vertonen zowel een minder omvattend en genereus sociale-zekerheidsstelsel als steun voor economisch neoliberal beleid geen significant verband met steun voor nieuw-rechtse politiek. Flexibilisering van arbeid blijkt hiermee zelfs *negatief* samen te hangen, terwijl op basis van een materialistische theorie als die van Wacquant juist een positieve samenhang zou worden verwacht.

Tabel 3 Het verband tussen steun voor nieuw-rechts beleid en indicatoren voor economische neoliberalisering, nulde-orde correlaties (N=63)

	<i>Steun voor nieuw-rechts beleid</i>
Flexibele arbeid	-0,30*
Generositeit uitkeringsstelsel	-0,22 n.s.
Steun voor neoliberal beleid	0,16 n.s.
Omvang uitkeringsstelsel	-0,19 n.s.

* $p < 0,05$

Onze analyses wijzen erop dat een op zichzelf staande politiek-culturele reactie van nieuw-rechtse signatuur de groei van gevangenispopulaties verklaart. Uiteraard is het mogelijk dat economisch neoliberal beleid in bepaalde gevallen wordt gecombineerd met cultureel nieuw-rechts beleid – denk hierbij bijvoorbeeld aan *Reaganism* –, maar onze bevindingen laten zien dat zij zowel analytisch als empirisch kunnen worden onderscheiden.

Conclusies en discussie

Weliswaar hebben wij geen algemene toename in het aandeel gevangenen in het westen kunnen ontdekken, maar in verschillende landen is wel een stijging waarneembaar sinds begin jaren negentig van de twintigste eeuw. Ter verklaring hiervan zijn twee theorieën getoetst. Enerzijds een materialistische verklaring van Loïc Wacquant die zich richt op economische neoliberalisering, anderzijds een theorie die de opkomst van een nieuwe politieke cultuur centraal stelt.

Uit de analyses blijkt dat geen van onze indicatoren voor economische neoliberalisering invloed heeft op de grootte van gevangenispopulaties. Hoewel we een omvattender toetsing hebben toegepast die beter aansluit bij de theorie van Wacquant dan studies die zich louter richten op de omvang van

het sociale zekerheidsstelsel (zie Beckett en Western 2001; Cavadino en Dignan 2006; Downes en Hansen 2006), hebben wij geen bevestiging voor een materialistische verklaring kunnen vinden. De economische neoliberalisering die de kern van Wacquants theorie behelst, blijkt zelfs niet te hebben plaatsgevonden. In de tien jaar die in dit artikel zijn geanalyseerd, zijn de uitgaven aan sociale uitkeringen niet gedaald of minder genereus geworden en zijn flexibele arbeid en de steun voor neoliberaal beleid niet toegenomen. Al deze bevindingen wijzen erop dat Wacquants theorie niet houdbaar is – in ieder geval niet voor de periode die hij zelf aangeeft (2006: 15). De alternatieve theorie die de opkomst van een nieuwe politieke cultuur omtrent culturele vraagstukken aanwijst als de drijvende kracht achter het stijgende aandeel gevangenen is daarentegen bevestigd. Deze groei lijkt daarmee onderdeel te zijn van een bredere nieuw-rechtse politieke stroming waarin een ordelijker natie wordt nagestreefd.

In het licht van Wacquants materialistische benadering is het van belang te benadrukken dat steun voor deze politieke stroming niet samenhangt met economische neoliberalisering: deze liberalisering is niet toegenomen in de jaren negentig van de twintigste eeuw, terwijl steun voor nieuw-rechtse politiek aanzienlijk is gegroeid in deze periode (vgl. Achterberg 2006a). De uitkomst dat de grootte van gevangenispopulaties kan worden verklaard door een rechts-autoritaire politieke reactie die zich richt op het herstellen van de morele orde in de natie wordt nog versterkt door de eerdere onderzoeksbevinding dat de opkomst van nieuw-rechts het sterkst is in landen waar links-libertaire bewegingen het sterkst vertegenwoordigd waren in de jaren zestig en zeventig van de twintigste eeuw (Van der Waal en Achterberg 2006).

Aangezien onze bevindingen suggereren dat economische onzekerheid niet ten grondslag ligt aan de opkomst van een nieuwe politieke cultuur, is het waarschijnlijk dat deze kan worden verklaard door toenemende culturele onzekerheid. In een culturele transitie die wel ‘reflexieve modernisering’ (Giddens 1994), ‘postmodernisering’ (Bauman 1995) of ‘detraditionalisering’ (Heelas et al. 1996) wordt genoemd, hebben morele autoriteiten zoals de kerk hun traditionele legitimiteit voor velen verloren. De vervaging van heldere en eenduidige richtlijnen voor denken, voelen en handelen die dit met zich meebrengt, veroorzaakt hoogstwaarschijnlijk een culturele onzekerheid die leidt tot een autoritaire roep om herstel van de morele en sociale orde (zie bijvoorbeeld Srole 1956; McDill 1961; Lutterman en Middleton 1970; Middendorp 1991; Achterberg en Houtman 2009, die allen een duidelijke relatie tussen culturele onzekerheid en autoritarisme aantonen).

Gezien de theoretische implicaties van onze bevinding dat er geen verband bestaat tussen de grootte van gevangenispopulaties en economische neoliberalisering lijkt het zinvol om ons globale landenvergelijkende onderzoek een vervolg te geven. Bijvoorbeeld met onderzoek naar het verband met de uitgaven aan en generositeit van sociale uitkeringen binnen landen. Volgens

een materialistische verklaring zouden in een land waar economische neo-liberalisering wel duidelijk heeft plaatsgevonden – zoals Nederland (Sainsbury 1996; Korpi 2003; Van Oorschot 2006) – de economisch zwakkeren die ooit afhankelijk waren van de verzorgingsstaat, maar daar nu geen of minder aanspraak op kunnen maken, een grotere kans hebben om te worden gevangengezet. Dergelijk onderzoek zou meer licht kunnen werpen op de houdbaarheid van materialistische theorieën zoals die van Wacquant en anderen.

Noten

1 Nieuw-rechts protest tegen de tegencultuur bestond weliswaar reeds in de jaren zestig en zeventig van de twintigste eeuw, maar dit was marginaal en politiek ongeorganiseerd (Ransford 1972; Lyons 1996; Klatch 1999).

2 Denk hierbij aan de FPÖ in Oostenrijk, de Schweizerische Volkspartei (SVP) in Zwitserland, de Vooruitgangspartij (FrP) en de Deense volkspartij (DF) in Denemarken, de Vooruitgangspartij (FrP) in Noorwegen, het Vlaams Blok (Vlaams Belang sinds 2004) in Vlaanderen, België, de Republikäner in Duitsland, Front National in Frankrijk en – veel recenter – de Lijst Pim Fortuyn (LPF) in Nederland.

3 Alle scores op deze en alle andere variabelen zijn gecentreerd rond het gemiddelde.

4 Deze gegevens zijn weliswaar ook voor 2004 verkrijgbaar, maar alle andere gebruikte data helaas niet, waardoor onze analyses de periode van 1992 tot en met 2001 beslaan.

5 De totale variantie is 1,20 (0,74 + 0,46). Hiervan is 62 procent ($100 \cdot 0,74/1,20$) op landniveau en 38 procent ($100 \cdot 0,46/1,20$) op jaarniveau.

6 De afname van de -2ll is 6,74 (30,75 – 24,01). Dit is voldoende om de kritieke waarde van 3,8 in de χ^2 -verdeling te overschrijden.

Literatuur

- Achterberg, P. (2006a) *Considering Cultural Conflict: Class Politics and Cultural Politics in Western Societies*. Maastricht: Shaker.
- Achterberg, P. (2006b) Het einde van links en rechts: realiteit of populaire mythe. *Mens & Maatschappij* 81 (1) 51-63.
- Achterberg, P. en D. Houtman (2009) Ideologically 'Illogical'? Why Do the Dutch Lower Educated Display so Little Value Coherence? *Social Forces* 88 (1) te verschijnen.
- Bauman, Z. (1995) *Life in Fragments. Essays in Postmodern Morality*. Oxford: Blackwell.
- Beckett, K. en B. Western (2001) Governing Social Marginality: Welfare, Incarceration, and the Transformation of State Policy. *Punishment & Society* 3 (1) 43-59.
- Brooks, C. en J. Manza (2006) Why Do Welfare States Persist? *The Journal of Politics* 68 (4) 816-827.
- Budge, I. et al. (red.) (2001) *Mapping Policy Preferences: Estimates for Parties, Electors, and Governments 1945-1998*. New York: Oxford University Press.
- Cavadino, M en J. Dignan (2006) Penal Policy and Political Economy. *Criminology and Criminal Justice* 6 (4) 435-456.
- Clark, T.N. (1998) Assessing the New Political Culture by Comparing Cities Around the World. In: T.N. Clark en V. Hoffman-Martinot (red.) *The New Political Culture*. Boulder, CO: Westview, 93-194.

- Clark, T.N. (2001) The Debate over 'Are Social Classes Dying?' In: T.N. Clark en S.M. Lipset (red.) *The Breakdown of Class Politics: A Debate on Post-Industrial Stratification*. Baltimore, MD: Johns Hopkins University Press, 273-319.
- Dalton, R.J., S.C. Flanagan en P.A. Beck (1984) *Electoral Change in Advanced Industrial Democracies: Realignment or Dealignment?* Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Downes, D. en K. Hansen (2006) Welfare and Punishment in Comparative Perspective. In: S. Armstrong en L. McAra (red.) *Perspectives on Punishment: The Contours of Control*. Oxford: Oxford University Press, 133-154.
- Fleishman, J. (1988) Attitude Organization in the General Public: Evidence for a Bidimensional Structure. *Social Forces* 67 (1) 159-184.
- Frank, T. (1998) *The Conquest of Cool: Business Culture, Counter Culture, and the Rise of Hip Consumerism*. Chicago: University of Chicago Press.
- Giddens, A. (1994) Living in a Post-Traditional Society. In: U. Beck, A. Giddens en S. Lash (red.) *Reflexive Modernisation: politics, tradition and aesthetics in the modern social order*. Stanford: Stanford University Press, 56-109.
- Greenberg, D.F. (2001) Novus Ordo Saeclorum? A Commentary on Downes, and on Beckett and Western. *Punishment & Society* 3 (1) 81-93.
- Hechter, M. (2004) From Class to Culture. *American Journal of Sociology* 110 (2) 400-445.
- Heelas, P., S. Lash en P. Morris (red.) (1996) *Detraditionalization. Critical Reflections on Authority and Identity*. Oxford: Blackwell.
- Hofer, H. von (2003) Prison Populations as Political Constructs: The Case of Finland, Holland and Sweden. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention* 4 (1) 21-38.
- Houtman, D., P. Achterberg en A. Derks (2008) *Farewell to the Leftist Working Class*. New Brunswick, NJ: Transaction.
- Hudson, B. (2002) Punishment and Control. In: M. Maguire, R. Mirgan en R. Reiner (red.) *The Oxford Handbook of Criminology*. Oxford: Oxford University Press, 233-263.
- Ignazi, P. (1992) The Silent Counter-Revolution: Hypotheses on the Emergence of Extreme Right-Wing Parties in Europe. *European Journal of Political Research* 22 (1) 3-34.
- Ignazi, P. (2003) *Extreme Right Parties in Western Europe*. Oxford: Oxford University Press.
- Inglehart, R. (1977) *The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles among Western Publics*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Inglehart, R. (1997) *Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic, and Political Change in 43 Countries*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Klatch, R.E. (1999) *A Generation Divided: The New Left, the New Right, and the 1960s*. Berkeley: University of California Press.
- Korpi, W. (2003) Welfare-State Regress in Western Europe: Politics, Institutions, Globalization, and Europeanization. *Annual Review of Sociology* 29, 589-609.
- Lutterman, K.G. en R. Middleton (1970) Authoritarianism, Anomie, and Prejudice. *Social Forces* 48 (4) 485-492.
- Lyons, P. (1996) *New Left, New Right and the Legacy of the Sixties*. Philadelphia: Temple University Press.
- McDill, E.L. (1961) Anomie, Authoritarianism, Prejudice, and Socioeconomic Status: An Attempt at Clarification. *Social Forces* 39 (3) 239-245.
- Middendorp, C.P. (1991) *Ideology in Dutch Politics: The Democratic System Reconsidered 1970-1985*. Assen/Maastricht: Van Gorcum.
- Oorschot, W. van (2006) The Dutch Welfare State: Recent Trends and Challenges in Historical Perspective. *European Journal of Social Security* 8 (1) 57-76.
- Pierson, C. (1991) *Beyond the Welfare State?* Cambridge: Polity Press.

- Ransford, H.E. (1972) Blue-Collar Anger: Reactions to Student and Black Protest. *American Sociological Review* 37 (3) 333-46.
- Rempel, M. en T.N. Clark (1997) Post-Industrial Politics: A Framework for Interpreting Citizen Politics Since the 1960s. In: M. Rempel en T.N. Clark (red.) *Citizen Politics in Post-Industrial Societies*. Boulder, CO: Westview, 9-56.
- Roszak, T. (1969) *The Making of a Counter Culture: Reflections on the Technocratic Society and Its Youthful Opposition*. New York: Doubleday.
- Sainsbury, D. (1996) *Gender Equality and Welfare States*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Scruggs, L. (2004) *Welfare State Entitlements Data Set: A Comparative Institutional Analysis of Eighteen Welfare States, Version 1.2*. Gedownload op 5 januari 2008 van <http://www.sp.uconn.edu/~scruggs/wp.htm>.
- Srole, L. (1956) Social Integration and Certain Corollaries: An Exploratory Study. *American Sociological Review* 21 (6) 709-716.
- Veugelers, J.W.P. (2000) Right-Wing Extremism in Contemporary France: A 'Silent Counterrevolution'? *Sociological Quarterly* 41 (1) 19-40.
- Waal, J. van der en P. Achterberg (2006) Stille revolutie, contrarevolutie of cultureel conflict? Veranderingen in de politieke cultuur en hun invloed op het klassengebonden stemgedrag. *Res Publica* 48 (4) 32-55.
- Wacquant, L. (1999) 'Suitable Enemies': Foreigners and Immigrants in the Prisons of Europe. *Punishment & Society* 1 (2) 215-222.
- Wacquant, L. (2001) The Penalisation of Poverty and the Rise of Neoliberalism. *European Journal on Criminal Policy and Research* 9 (4) 401-412.
- Wacquant, L. (2002 [1999]) *Prisons of Poverty*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Wacquant, L. (2005) The Great Penal Leap Backward: Incarceration in America from Nixon to Clinton. In: J. Pratt e.a. (red.) *The New Punitiveness: Trends, Theories, Perspectives*. Cullompton, Devon: Willan, 3-26.
- Wacquant, L. (2006) *Straf de armen. Het nieuwe beleid van de sociale onzekerheid*. EPO: Berchem.
- Wilkins, L.T. en K. Pease (1987) Public Demand for Punishment. *International Journal of Sociology and Social Policy* 7 (3) 16-29.
- Zijderveld, A.C. (1970) *The Abstract Society: A Cultural Analysis of Our Time*. Garden City: Doubleday.

Bijlage A

De gebruikte beleidsprioriteiten die in de schalen zijn opgenomen, met een korte beschrijving (overgenomen van Budge et al., 2001).

<i>Item</i>	<i>Item nr.</i>	<i>Beschrijving</i>
Controlled economy	per412	General need for direct government control of economy; control over prices, wages, rents, etc; state intervention into the economic system
Economic planning	per404	Favourable mentions of long-standing economic planning of a consultative or indicative nature, need for government to create such a plan
Nationalisation	per413	Favourable mentions of government ownership, partial or complete including government ownership of land
Welfare state expansion	per504	Favourable mentions of need to introduce, maintain or expand any social service or social security scheme; support for social services such as health service or social housing
Free enterprise	per401	Favourable mentions of free enterprise capitalism; superiority of individual enterprise over state and control systems; favourable mentions of private property rights, personal enterprise and initiative; need for unhampered individual enterprise
Economic incentives	per402	Need for wage and tax policies to induce enterprise; encouragement to start enterprises; need for financial and other incentives such as subsidies
Economic orthodoxy	per414	Need for traditional economic orthodoxy, e.g. reduction of budget deficits, retrenchment in crisis, thrift and savings; support for traditional economic institutions such as stock market and banking system; support for strong currency
Welfare state limitation	per505	Limiting expenditure on social services or social security; otherwise as "welfare state expansion", but negative
National way of life positive	per601	Appeals to patriotism and/or nationalism; suspension of some freedoms in order to protect the state against subversion; support for established national ideas
Traditional morality positive	per603	Favourable mentions of traditional moral values; prohibition censorship and suppression of immorality and unseemly behaviour; maintenance and stability of family; religion
National way of life negative	per602	Against patriotism and/or nationalism; opposition to the existing national state; otherwise as "national way of life positive", but negative
Traditional morality negative	per604	Opposition to traditional moral values; support for divorce, abortion, etc.; otherwise as "traditional morality positive", but negative
Under-privileged minority groups	per705	Favourable mentions to underprivileged minorities who are defined neither in economic nor in demographic terms, e.g. the handicapped, disabled, homosexuals, immigrants, refugees etc.